

da sobre aquest tema: el Batxillerat. No obstant això, la gran quantitat d'estudis aplegats i la participació d'estudiosos dels diferents territoris demostra l'interès que suscita l'ensenyament en el camp de la llengua i la literatura catalanes i la necessitat de reflexionar sobre què, com i per què s'ensenya aquesta matèria.

Glòria BORDONS
Universitat de Barcelona

MARTÍN ESCRIBÀ, Àlex / PIQUER VIDAL, Adolf / SÁNCHEZ MIRET, Fernando (ed.) (2015): *Actes del Setzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Salamanca, 2012. Volum II. Barcelona: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes; Universitat de Salamanca; Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 192), 352 p.

El 2012 es va celebrar a Salamanca el XVI Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, organitzat per l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes en col·laboració amb el Departament de Llengua Espanyola de la Universitat de Salamanca. El col·loqui es va desenvolupar en quatre línies temàtiques i les actes s'han publicat en tres volums. Aquesta és una recensió del segon volum, que integra la primera part de la secció 4 (Literatura catalana comparada medieval i renaixentista) i la secció 2 (Lingüística contrastiva català-castellà).

La secció de literatura s'obre amb la plenària de Júlia Butinyà dedicada a «Reflexions sobre el 'Curial' a propòsit d'una obra escrita en català a Salamanca al segle XIX». El text cerca un seguit de comunitats entre el Curial i una peça dramàtica de la segona part del segle XIX —*La venjança del martre*— escrita pel jesuïta Francesc Xavier Butinyà, l'autoria del qual havia descobert l'autora a la seva tesi doctoral. Però el gruix del treball se centra en reflexions sobre el Curial, sobre el qual el 1988 va presentar una hipòtesi d'autoria en favor d'un mossèn Gras (Lluís Gras segons Rubió i Riquer), autor de la *Tragèdia de Lançalot*. Júlia Butinyà teixeix un entramat de relacions entre el Curial, les cròniques, la *Divina Comèdia* i els clàssics, posant de manifest una sèrie de similituds estilístiques, conceptuals i lingüístiques que poden ser compartides per la peça del pare Butinyà, uns quants segles posterior.

Després de la plenària tenim una comunicació de Rafael Alemany i Magdalena Llorca, professors de la Universitat d'Alacant, titulada «Utopia i cavalleria en el *Tirant* i en el *Quijote*». És un estudi comparatiu del component utòpic de les dues grans novel·les cavalleresques, un terreny verge segons els autors. L'autor del *Tirant* sembla voler presentar que la recuperació de l'Imperi d'Orient, caigut en mans dels turcs set anys abans de la redacció de l'obra, encara era possible amb l'acció d'una cavalleria reviscolada que suplís la inoperativitat de les monarquies. Després del xoc que representa en la Cristianitat la pèrdua de Constantinoble, el *Tirant* assoleix la utopia de corregir la història amb la creació literària. En un moment encara de vigència del gènere cavalleresc, el somni d'Occident es fa realitat per la ficció literària. En el *Quijot*, en canvi, quan el món cavalleresc ja és un pur anacronisme, la utopia del protagonista, la millora d'un món en estat calamitos i la lluita contra el mal i la injustícia, només és realitzable en un estat de bogeria transitoria. Cervantes parodia la utopia formada en la tradició cavalleresca perquè en el seu temps ja no era viable.

Àngel Lluís Ferrando ens il·lustra sobre els instruments musicals que surten en el *Tirant*. Aquesta novel·la està marcada per la versemblança en els fets històrics i tota la realitat de la baixa Edat Mitjana, i aquesta versemblança es manifesta també en l'aparició d'instruments musicals, que no són una simple ornamentació sinó elements estructurals de la narració interna. L'autor de l'article fa un exercici comparatiu dels instruments en les diverses traduccions de la novel·la, cosa que permet d'aclarir alguns aspectes que altrament romanen foscos. Segons l'estudiós, Martorell es mostra com un escriptor preocupat per la presència del lèxic musical, la seva interpretació i el context on apareix. Així, ens permet d'acostar-nos amb exactitud als usos i costums dels músics i de les formacions instrumentals de la seva època.

Maria Conca i Josep Guia ens ofereixen una altra aportació en la seva línia de recerca de la fraseologia catalana medieval, aquest cop sobre «Primeres documentacions d'unitats fràsiques a l'*Espill*». La noció de primera documentació ha estat molt treballada en lexicologia i lexicografia, però poc en fraseologia. A la base de dades relativa a la fraseologia de l'*Espill* hi ha 885 unitats fraseològiques, 102 de les quals són primeres documentacions catalanes i algunes europees. En aquest article els autors presenten 23 unitats fraseològiques de l'*Espill* en primera documentació, amb notes sobre el seu significat, l'aparició en els diccionaris moderns i altres valuoses informacions.

Per a acabar la secció de literatura, es publica l'aportació de Joan Mahiques Climent titulada «Purgatori, aparicions i misses: de sant Amador a sant Vicent Ferrer». L'article compara els relats que expliquen l'origen dels cicles de Sant Amador i de Sant Vicent Ferrer, cicles consistents en la celebració d'un conjunt de trenta misses en sufragi d'ànimes del purgatori. Aquest és un costum que es remunta als inicis del cristianisme, però darrere els dos cicles dels dos sants assenyalats hi ha uns relats en què hom es proposa alliberar de les penes del purgatori una dona culpable del pecat d'avortament amb la intenció d'amagar el fruit d'una relació adulterina, en algun cas no desitjada sinó forçada.

La secció sobre lingüística contrastiva català-castellà s'obre amb un article de José Antonio Pascual titulat «Antonio Tovar en los congresos de poesía de los años cincuenta», en què es repassa la significació de diversos congressos en els anys cinquanta del segle passat, especialment el Congrés de poesia de Salamanca de 1953. Assenyala Pascual que aquelles reunions acostaren la intel·lectualitat catalana i espanyola en un moment d'extrema dificultat de la llengua i la cultura catalanes. Hi destaca la participació de personalitats com Carles Riba, Albert Manent, Josep Vicenç Foix, Eugeni d'Ors, Vicenç Aleixandre, Dionisio Ridruejo, Luis Felipe Vivanco, Luis Rosales, Leopoldo Panero, José García Nieto, Ildefonso Manuel Gil, José María Valverde, José Luis Cano, Pedro Lain Entralgo, etc. I, especialment, Antonio Tovar, rector de la Universitat de Salamanca en aquell moment, que, segons l'articulista, volgué contribuir a aplanar el camí de la normalització del català, tot i que no entenia la realitat d'aquesta llengua.

Max W. Wheeler ens regala un estudi de 52 pàgines, en què desgrana el funcionament en català i espanyol dels verbs de la tercera conjugació que en alguns temps verbals presenten alternança vocàlica en el radical entre vocal alta (*i, u*) i vocal no alta. En català hi ha dos models: el tipus *cull, culls, cull, collim, colliu, cullen* (amb alternança de formes rizotòniques i rizoàtones), i el tipus *vinc, véns, ve, venim, veniu, vénen, i vingui, vinguis, etc.* (amb alternança entre les formes rizotòniques). En català normatiu actual el nombre de verbs que presenten aquesta característica és 22, però en català antic eren més (*fir, fers, fer, ferim, feriu, feren*, o el subjuntiu *dorma, dormes, dorma, durmam, durmau, dormen*). En espanyol hi ha tres models: el tipus *hierol/herimos* (amb el subjuntiu el subjuntiu alternant *hieral/hiramos*); el tipus *pidol/pedimos* (amb el subjuntiu homogeni *pida, etc.*); i el tipus *adquierol/adquirimos* (amb el subjuntiu alternant *adquieral/adquiramos*). Wheeler demostra que aquesta alternança té un origen fonològic (metafonia de certes vocals amb iod o grups amb iod) i que en les dues llengües la distribució de l'alternança ha estat subjecta a analogia morfològica.

«Coincidències i divergències en l'entonació de les interrogatives del català i del castellà» és un treball de Francisco J. Cantero i Dolors Font-Rotchés que consisteix en una comparació entre els patrons melòdics /+interrogatius/ del català i del castellà en parla espontània. Es basa en el mètode «Anàlisi Melòdica de la Parla» (AMP) proposat pel mateix Cantero i que consisteix en l'anàlisi acústica de la melodia per a obtenir els valors exactes en Hz, que són dibuixats en gràfics. El treball parteix de dos corpus extrets de programes de televisió en què predomina el diàleg. Els autors analitzen i descriuen els diferents patrons d'entonació, tant els patrons interrogatius neutres (un en català i dos en espanyol) com els patrons interrogatius i emfàtics (dos en català i dos en espanyol).

Emili Casanova tracta de «Mots expressius valencians entre dos orígens: el cas de *xe, ma, uix, iaio, aüc, bac, xafar, sus, hola, heus* i *enxampar*». El treball s'orienta a aprofundir en l'etimologia dels mots del títol, considerats onomatopeics, però que, segons l'autor, podrien tenir altres orígens. D'aquests mots de formació onomatopeica n'hi ha 250 en el gran diccionari de Coromines, una part dels quals s'haurien de repensar, tenint en compte la seva documentació en altres llengües anterior a la documentació en ca-

talà, o perquè algun ja es troba usat en llatí, o perquè no es considera prou la forta tendència a la gramaticalització de noms (cas de *moix*, 'gat', que pot venir de l'adjectiu *moix*, de MUSTEU). Ens detenim especialment en la paraula *hola*, i celebrem la coincidència de Casanova amb les tesis que vam exposar el 2009, segons les quals *hola* és castellanisme, malgrat la defensa que en fa Coromines. Per a Casanova el mot deu procedir del francès (on no ha estat mai paraula de salutació sinó expressió de sorpresa), en què es fixà en el segle xv, tot passant després a altres llengües, com l'espanyol o l'italià. Pel que fa al català, «la vehiculació de la interjecció es faria via castellana i [...] només modernament ha arribat al llenguatge col·loquial de la gent catalanoparlant del carrer».

Esteve Clua ens endinsa en el tema de la intercomunicació entre persones de diferents comunitats lingüístiques en l'article «De la lingüística contrastiva a la intercomprensió. Estratègies per facilitar l'accés a les competències receptives en català». Comença exposant la necessitat de competències lingüístiques en llengües estrangeres en el món globalitzat d'avui i la conveniència de polítiques orientades a aconseguir competències productives en una o dues llengües estrangeres i competències receptives en altres llengües. Analitza el fenomen de la intercomprensió entre les llengües romàniques i les metodologies que s'han implementat per al seu estudi conjunt, com el projecte EuroCom. L'anàlisi contrastiva en què es fonamenten aquests mètodes també s'ha mostrat útil per a l'ensenyament de català a hispanoparlants.

«*Aire Serrano, agua en la mano*. Garbellada de refranys castellans i catalans amb noms de vent» és l'aportació de José Enrique Gargallo i Joan Fontana. El treball parteix de la base de dades BADARE (*Base de datos sobre refranes del calendario y meteorológicos en la Rumania*), amb més d'11.000 fitxes el 2012, agafades de fons escrites publicades en el darrer segle i mig. L'article detalla les possibilitats de cerca en aquesta base de dades i analitza 67 refranys amb noms de vents, fent-ne una classificació a partir de conceptes clau amb la intenció de confrontar els usos en català i espanyol.

Jordi Ginebra i Pere Navarro presenten un text sobre «Concurrències lèxiques en català i en espanyol: uns quants contrastos», en què ens introdueixen en el món fascinant de les col·locacions o concurrències lèxiques. El treball comença amb una exposició sobre els principals conceptes i terminologia propis de l'estudi de les concurrències i de la importància de l'estudi del fenomen per a la traducció automàtica, l'ensenyament de llengües o el coneixement de les interferències en aquest terreny. Després d'analitzar alguns elements cabdals per a la correcta interpretació de les concurrències lèxiques, es destaca la necessitat de dur a terme un estudi contrastiu (entre català i espanyol) exhaustiu que hauria de permetre de respondre als interrogants exposats. Com la qüestió de si les diferències entre les dues llengües poden formular-se en termes sistemàtics o fins a quin punt depenen estrictament de les unitats lèxiques individuals. Dit d'altra manera, fins a quin punt ens movem dins l'àrea de la gramàtica o de la fraseologia. I, d'altra banda, aquest estudi contrastiu permetria de generar eines per a elaborar materials (diccionaris, programes de traducció, etc.), ben necessàries en un context d'interferència de l'espanyol sobre el català.

«Semivocals en la cruïlla: enfortiment i lenició en els marges sil·làbics» és el treball que ens ofereixen els fonòlegs Jesús Jiménez i Maria-Rosa Lloret. Bàsicament tracta sobre les tendències (de manteniment o de canvi) de les semivocals (entenen per tals els elements que tradicionalment s'havien dit semivocals i semiconsonants) en els marges sil·làbics (obertura i coda), tant en català com en espanyol. Els elements de les obertures són millors, en el sentit de més estables, com més alt és el contrast amb la vocal sil·làbica, i més inestables i tendents al canvi com més feble és aquell contrast. Per això es donen canvis reforçadors del contrast, com en espanyol *huevo* > *güevo*. Una cosa inversa ocorre amb les codas sil·làbiques, en les quals les semivocals són elements òptims. Per al català s'agafen especialment exemples del valencià i del mallorquí, on es donen més fenòmens de canvi que en els altres dialectes. Per aquest camí s'explora també la difusió del ieisme, afavorit en espanyol pel fet que els substituïts del so palatal milloren les relacions de sonicitat superficial. Per contra el ieisme català és afavorit per factors aliens.

Brauli Montoya presenta un treball titulat «Contrast i convergència entre catalanoparlants i castellanoparlants a l'Oriola del sis-cents», en què radiografia la societat oriolana del segle xvii, precisament

el segle de la substitució lingüística del català per l'espanyol. A partir de documentació diversa Montoya analitza la composició demolingüística d'aquella societat, l'origen de la comunitat hispanoparlant (un grup immigratori castellà eixamplat amb algun factor important, com l'expulsió dels moriscos), les relacions entre els dos grups lingüístics i, fins i tot, interferències lingüístiques i canvis lexicosemàntics en el parlar dels oriolans.

I d'una substitució lingüística a una altra. Vicent-Josep Pérez i Navarro, a «El català a Múrcia: una petita revisió de la qüestió», reivindica el passat lingüístic català del regne de Múrcia i una memòria interessadament esborrada a murcians i a catalans. Una tradició que arranca de Menéndez Pidal ha volgut negar la proclamació de Ramon Muntaner, en la crònica del qual s'afirma que els murcians eren vers catalans i parlaven el més bell catalanesc del món. L'autor analitza les dificultats del manteniment d'aquella comunitat catalana: nous contingents repobladors castellans, la importància de la capital d'un regne fort amb l'enemic de la Corona d'Aragó a les portes, i la situació d'una població isolada i sotmesa a una fòbia que li fes poc rendible ser vista com una mena de quinta columna. La capital fou el focus d'irradiació de la castellanització cap a la resta de la població, que mantingué una varietat lingüística —el *panocho*— amb un fort substrat lèxic català.

A l'article «*Colecció de noms traduïts al castellà* de B. Alella: un desconegut de la lexicografia catalana vuitcentista» Joan Puigmalet ens fa conèixer una peça lexicogràfica menor del final del segle XIX. És un diccionari bilingüe català-espanyol escrit i publicat per a ensenyar espanyol a la població catalana escolar, un dels objectius de la intel·lectualitat i el poder després dels decrets de Nova Planta i especialment en el context de la construcció de l'Estat liberal modern. Té una nomenclatura de 1.672 termes catalans, que són punt de partida per a ensenyar la traducció espanyola. Com ocorre en la major part d'obres d'aquesta mena, es dóna preferència a les paraules relacionades amb la vida diària de l'home i a aquelles que tenen una traducció catalana menys coneguda. Puigmalet també explora la utilització per l'autor d'altres diccionaris analitzant, per exemple, les coincidències ortogràfiques.

Agnes Rius-Escudé i Francina Torras Compte presenten un estudi de fonètica experimental sobre les vocals mitjanes posteriors (*o* oberta i tancada en català i *o* espanyola) a «Anàlisi acústica contrastiva de les vocals mitjanes posteriors del català i del castellà en la parla espontània». Parteixen de dos corpus, català i espanyol, amb textos enregistrats de programes de televisió de registres diversos, però espontanis. S'interessen per la comparació acústica de les dites vocals en els dos idiomes, l'observació de la influència que hi exerceixen les consonants contigües i el camp de dispersió de les vocals. Després de fer l'anàlisi acústica (amb l'aplicació *Praat*), arriben a diverses conclusions, com que les informants femenines presenten valors acústics més elevats en tots els casos, que el valor de les tres vocals mitjanes depèn del punt d'articulació del so adjacent i que l'articulació de la vocal mitjana posterior espanyola no és igual que la vocal mitjana posterior alta (*o* tancada) catalana.

«Entre la gramàtica i el diccionari (II): representacions de mots gramaticalitzats en els diccionaris bilingües català-espanyol» és el treball que aporta Xavier Rull, en el qual analitza com es gestionen els mots gramaticalitzats (mots plens que operen com a funcionals) en els diccionaris bilingües català-espanyol generals (exclosos els escolars) publicats entre 1960 i el tombant del mil·lenni. S'hi estudien dues dotzenes de paraules gramaticalitzades, algunes de la llengua general (*bastant, prou, massa, cap*) i altres de naturalesa més dialectal (*ausades, ple, idò, espai*). El tractament d'aquestes paraules no és homogeni en els diccionaris estudiats, i Rull proposa d'homogeneïtzar-ne el tractament, defensant la solució de donar a aquests mots un article propi, diferent de l'article on es tracten com a mots plens.

Aurèlie Saffroy presenta una comunicació sobre «La utilització de les preposicions *a* i *en* en el català i en el castellà de la comarca del Baix Ebre: un cas de lingüística contrastiva». Analitza, a partir d'un corpus format amb una sèrie d'enquestes fetes a altres tants informants, el funcionament de les preposicions *a* i *en*, atès que la preposició *amb* en aquest subdialecte ha esdevingut sistemàticament *en*. Més concretament, es fa un inventari de l'ús de les dites preposicions al Baix Ebre, tant en català com en espanyol, i concretament en els complements circumstancials de temps i de lloc. Alhora estudia les percepcions que els interlocutors tenen sobre els propis comportaments lingüístics per a intentar entendre els diferents usos d'aquestes preposicions.

A «Mots escurçats per apòcope: entre la norma i l'ús» Jaume Salvanyà estudia la presència en català de paraules escurçades per la part de la dreta (*profe, bici, porno*, etc.). Partint d'un recull de cent paraules apocopades, analitza els processos d'escurçament, el qual es pot fer amb un mecanisme fonètic (*profe*) o morfològic (*híper*), les implicacions fonètiques, com la reducció o no de les vocals àtones finals i altres aspectes d'interès. L'article proveeix dades quantitatives sobre la presència en català d'aquestes paraules, amb informacions estadístiques relatives, per exemple, al nombre de síl·labes dels mots afectats (la major part dels mots, gencers solen tenir entre tres i cinc síl·labes, i les formes apocopades en solen tenir dues i majoritàriament acaben en vocal). L'autor es mostra partidari de validar tot el sistema en conjunt i incorporar als diccionaris totes aquelles formes que traspassen els àmbits restringits i arriben a la llengua general, encara que només sigui en àmbits col·loquials.

«Els plurals amb una consonant nasal: anàlisi contrastiva» és una comunicació en què Abelard Saragossà analitza els mecanismes de la formació del plural en català i formula un conjunt de crítiques sobre la manera com aquesta qüestió s'ha resolt en català normatiu. Saragossà assenyala que el model *germà-germans* és el bàsic en català, general, propi de les paraules patrimonials i distintiu respecte de les altres llengües romàniques. Altres models són excepcionals (*divan-divans, bisturí-bisturís*) i configuren un conjunt de paraules que són neologismes, d'ús secundari i sovint adaptacions de formes de l'espanyol, llengua que no té la nasal dels plurals. Per això els parlants —ell diu normalment «els valencians»— tendeixen a dir *oranguà, sofans i cafens*. Critica tant el tractament que en féu Fabra —qui no distingeix amb la contundència necessària el que és regular i el que és excepcional— com la gramàtica de l'AVL, que no esmena l'error. Després de l'exposició advoca per l'acolliment de les formes populars, com *oranguà, divà, bisturins o cafens*. «Un lingüista humanista i solidari procura defendre els parlants, de la mateixa manera que un lingüista elitista tendirà a interessar-se poc per la gent del carrer», assegura.

La darrera comunicació es titula «Imperatiu format a partir del subjuntiu en català i subjuntiu amb funció d'imperatiu en castellà antic» i és signada per Ildikó Szijj. En català es tracta dels verbs *dir, ser, estar, poder, saber, tenir, veure, voler* i algun altre, que tenen l'imperatiu agafat del subjuntiu (*digues, sigues*, etc.). L'autora es proposa d'esbrinar en quina mesura coincideix l'inventari dels verbs de l'espanyol antic que apareixen en subjuntiu amb funció d'imperatiu (en espanyol modern no n'hi ha) amb el dels verbs catalans que formen l'imperatiu a partir del subjuntiu. La conclusió a què arriba és que es tracta de fenòmens diferents en les dues llengües. En català es tracta d'un fenomen morfològic (els verbs formen l'imperatiu a partir de l'arrel de subjuntiu, a causa de motius semàntics). En espanyol (*sepades que...*) és un fenomen sintàctic i pot ocórrer amb qualsevol verb.

Gabriel BIBILONI
Universitat de les Illes Balears

MARTÍN ESCRIBÀ, Àlex / PIQUER VIDAL, Adolf / SÁNCHEZ MIRET, Fernando (ed.) (2015): *Actes del Setzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Salamanca, 2012. Volum III. Barcelona: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes; Universitat de Salamanca; Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 192), 352 p.

El mes de març de 2015 va veure la llum el tercer volum de les actes del Setzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, celebrat a Salamanca entre l'1 i el 6 de juliol de 2012. A cura d'Àlex Martín Escrivà, Adolf Piquer Vidal i Fernando Sánchez Miret, el volum aplega 27 treballs: per aquest ordre, els de la segona part de la Secció 1 del Col·loqui («Literatura catalana comparada medieval i renaixentista») i els presentats a la Secció 3 («Traducció i recepció de la literatura catalana contemporània»). Tret d'un treball en format de ponència, la resta són comunicacions, un corpus que, en conjunt, fa evident la diversitat d'interessos i la positiva qualitat de la recerca en les àrees esmentades.